

Ігор СОЛЯР

**РАДЯНОФІЛЬСЬКІ ОРІЄНТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ
(УНДО) в 1920-х рр.**

У статті аналізується ставлення провідної української партії міжвоєнної Польщі – УНДО до радянської України, еволюція її політичної програми, а також позиція УСРР щодо діяльності українських партій Західної України. Стратегічні цілі УНДО і КП(б)У були кардинально різні. Доведено, що причиною краху радянофільської орієнтації націонал-демократів стало поступове утвердження тоталітаризму в УСРР наприкінці 1920-х років.

***Ключові слова:** Українське національно-демократичне об'єднання, радянофільство, Українська соціалістична радянська республіка.*

Актуальною і повчальною для сьогоденних українських політиків є діяльність західноукраїнських партій міжвоєнної доби ХХ ст. Кожна з них мала свої зовнішньополітичні орієнтири. Провідна партія – Українське національно-демократичне об'єднання, на відміну від інших, декларувала різні вектори своєї зовнішньої політики. Ставлення до процесів, що відбувалися в радянській Україні, було одним із ключових у діяльності УНДО.

Це малодосліджена проблема. У радянській історіографії переважала теза, що всі політичні партії (окрім комуністичних) були однозначно антирадянськими. Лише після відновлення незалежності України опубліковано окремі праці, які по-новому характеризують ставлення УНДО до радянської України. М. Кугутяк у своїй монографії лише частково торкнувся проблеми радянофільства в УНДО [2]. “Орієнтацію на

Схід” в українському національно-державницькому таборі Галичини в 1920-х рр. проаналізував О. Зайцев, який не обійшов проблеми УНДО і радянська Україна [1]. Радянофільство Є. Петрушевича спробував дослідити О. Павлюк [4]. У сучасній польській історіографії робив спробу з'ясувати цю проблему Р. Томчик у своїй монографії “Українське національно-демократичне об'єднання (1925 – 1939)” [11].

Метою цієї статті є аналіз радянофільської орієнтації УНДО в 1920-х рр. Для її реалізації необхідно розв'язати ряд завдань: 1) охарактеризувати еволюцію політичної програми УНДО щодо ставлення до радянської України; 2) з'ясувати позицію радянської сторони щодо політики УНДО; 3) визначити організаційні рамки радянофільства в партії.

Орієнтація на радянську Україну у політичному житті Західної України виникла після поразки української революції та Варшавського договору УНР і Польщі. Мотиви прихильників цієї орієнтації ще у 1920 р. найчіткіше висловив Л. Цегельський, який вважав, що в перспективах союзу з більшовиками “зарисовується з'єдинення всіх українських земель в одну, хоч би і радянську, але все-таки українську, всю Україну обіймаючу, республіку” [9, 1].

Ухвала Ради послів країн Антанти 14 березня 1923 р. про приєднання Східної Галичини до Польщі стала каталізатором пошуку шляхів розв'язання українського питання в національно-державницькому таборі Західної України. Є. Петрушевич у цей період був готовий співпрацювати з будь-якою зовнішньою силою, яка би могла допомогти визволити Галичину від поляків. Його радянофільську орієнтацію підтримала закордонна група Української народно-трудової партії, яка у зверненні до Народного Комітету УНТП від 20 квітня 1923 р. підкреслила, що переважаючою орієнтацією цієї групи був Схід, хоч не виключались “власні сили народу і чужа (західна – І. С.) допомога: поки що можемо надіятись кооперації лише з Литвою, Білорусією, радянськими республіками, Німеччиною і зарисовуючоюся можливістю помочі зі сторони Англії на випадок її скооперування із Совітами” [IV, 75].

У 1923 – 1925 рр. у західноукраїнському суспільстві тривала дискусія щодо шляхів консолідації національно-

державницького табору. Важливим питанням у ній була проблема оцінки процесів у радянській Україні та зовнішньополітичної орієнтації.

Радянофільські настрої частини українських політиків суттєво впливали на вироблення консолідаційної програми національного табору. Беручи участь у згаданій дискусії, їх симпатик Федь Федорців вважав, що на Сході існує українська держава, хоча “своїм ладом, устроєм, правовими нормами, становищем в СРСР вона не підходить до розуміння державного твору, яке є уосноване нашими правно-державними поняттями” [8, 1]. Майбутній голова УНДО Д. Левицький у статті “Ще про наше становище до Радянської України” на початку 1925 р. стверджував: “...на Радянській Україні росте, міцніє і розвивається українська національна ідея, і разом зі зростом цієї ідеї – чужі рямці фіктивної української державности наповнюються рідним змістом справжньої державности. І цей факт є рішачим для нас, як українських націоналістів, на скристалізування нашого відношення до Радянської України” [3, 1].

У період створення УНДО радянофіли домоглися включення в платформу партії компромісної позиції щодо радянської України: “хоча сучасний устрій Радянської України не покривається з ідеологією УНДО, все ж уважаємо Радянську Україну етапом до Соборної Незалежної Української Держави, яка зреалізується під прапором свідомих мас усього українського народу” [VII, 5].

Крім того, у преамбулі політичної платформи зазначалось, що всі суб’єкти об’єднання “зливаються в одну партію, визнають за свої організаційні засади Української Народної Трудової Партії, пристосовуючи програму, тактику і організаційний статут до сучасних політичних умовин” [VII, 5].

Стратегічною метою УНДО проголошувало національну єдність всього українського народу, який “змагає до здобуття Соборної Незалежної Української Держави на всіх українських землях”, підкреслювало споконвічний український національний характер Східної Галичини, Холмщини, Підляшшя, Волині, Полісся. У зв’язку з цим УНДО ставило собі завдання домогтись їх політичної консолідації, створення єдиного національного фронту.

Платформа засвідчила різко опозиційне ставлення УНДО до польської окупаційної адміністрації. “На західноукраїнських землях, – підкреслювалось у третьому пункті платформи, – УНДО свої змагання здійснюватиме всіма доцільними засобами боротьби, в якій не допускається признання правноти чужого панування на цих землях” [VII, 5].

У зверненні УНДО до української громади 11 липня 1925 р. з нагоди утворення нової партії дещо ширше пояснено ставлення до радянської України: “Виходячи з демократичного становища, УНДО не може дати своєї апробати на існуючий на Радянській Україні перехідний диктаторський режим і однокласовий устрій, однак признає сучасну Радянську Україну поважним і далекосяглим станом державності українського народу та вірить, що під напором свідомих українських мас та своєрідна державна організація завершиться здійсненням універсальних змагань української нації” [6, 107].

До радянофільської групи УНДО в основному належали симпатичні Є. Петрушевича – Лев Петрушевич, Гриць Микитей, які видавали газету “Рада”, – Кость Левицький, Олександр Марітчак та ін. Орієнтація на СРСР і УСРР залишалась провідною лінією діяльності “радянців” (походить від назви газети “Рада”).

УСРР, незважаючи на форму державного устрою, яка там утвердилася, визнавалася ними як здобуток визвольних змагань українського народу. Здобуття соборної української державності пов’язувалося з розбудовою УСРР та об’єднанням навколо неї всіх українських земель. У зв’язку з посиленням антирадянських настроїв у керівництві УНДО, вони нападали на провід партії, звинувачуючи його в угодовстві до Польщі, відході від програмних засад. Були спроби опанувати партією зсередини.

Радянська сторона не залишала поза увагою політичне життя Західної України, уважно аналізувала його тенденції. Зокрема, Політбюро ЦК КП(б)У наприкінці 1925 р. визнало необхідною роботу серед “українських національних груп і дрібнобуржуазних партій” Західної України в напрямі їх орієнтації на радянську Україну і СРСР, ухвалило підтримувати політичні течії та групи, які “не йдуть на угоду з урядами і з

активними, ворожими СРСР капіталістичними силами Західної України” [I, 285].

У процесі підготовки програми в 1926 р. тема ставлення УНДО до радянської України також була серед головних дискусійних проблем. Порівняно з платформою Об'єднання та проектом програми, що обговорювався у квітні-травні 1926 р. на засіданнях ЦК партії, політичний розділ програми зазнав значних змін. З прийнятої на II з'їзді УНДО 19 – 20 листопада 1926 р. програми вилучено пункт, в якому радянську Україну названо етапом до незалежної держави. Тактичні резолюції з'їзду конкретизували політику націонал-демократів з важливих питань або ж були детально розробленою системою заходів УНДО в різних сферах суспільного життя. Зокрема, більша частина політичних резолюцій Народного з'їзду була присвячена становищу західноукраїнського населення в Польщі. Вказувалось на екстермінаційний, колонізаційний і антидемократичний характер політики Польщі стосовно українського народу, відзначалась рішучість партії боронити його національно-політичні, культурні й господарські інтереси. Від імені українського народу націонал-демократи заявили, що й надалі будуть відстоювати його право на повне політичне самовизначення [6, 165].

Посередником між “радянцями” і радянським урядом України став радник при радянському посольстві у Варшаві М. Лебединець. Він був незадоволений поразкою групи “Рада” на II з'їзді УНДО. Пояснюючи її причини, він підкреслював у листі 29 листопада 1926 р. уповноваженому НКЗС в УСРР Шліхтеру, що а) УНДО угодовства “не прийняло ще і так швидко не прийме (принаймні) до того часу, як ундівські депутати не засядуть на посольських сеймових кріслах характеру засідання з поляками до одного столу для дружньої бесіди”; б) “радянці” не могли переломити вороже успособленого до себе з'їзду, бо для ундівських панів, поповичів, кооператорів і урядовців це (орієнтація на УСРР – І. С.) є чимсь далеким, невидимим майже, а тому малореальним; в) “роботою групи “Рада” керовано, як Вам відомо, з-поза краю (Є. Петрушевичем – І. С.). Кошти на неї йшли звітлія ж. Таке далеке, позакордонне керівництво не могло не бути ослабим і таким, що постійно

спізнювалося. Також одірване воно було від місцевого ґрунту, настроїв, розрахунків” [II, 67].

М. Лебединець виклав у восьми пунктах план подальшої співпраці з “радянцями”: “1) перенести керуючу групою роботу до краю; 2) до краю також перенести і кошти на цю роботу; 3) групі “радянців” не виходити з УНДО, а залишитися в ньому; 4) зв’язатися з масами у Львові і на провінції; 5) продовжувати видання “Ради” не анонімами, а під власними підписами – це спопуляризує проводирів групи; 6) навіть коли б ЦК УНДО наказав зачинити “Раду”, – з партії не виходити. “Раду” ж передати “безпартійним”, натякаючи в широких масштабах (де можна), що передача – примусова фікція; 7) взяти в “Раді” тон речової (змістовної – І. С.) критики; 8) нарада вважає, що коли і надалі з “радянцями зостанеться так, як було доси (Берлін), – на роботу шкода і сил і грошей, бо толку з неї не буде [II, 68 – 69].

Однак процеси в радянофільській групі УНДО розвивалися не за сценарієм М. Лебединця.

Спроба петрушевичівців-“радянців” утворити свою політичну організацію обґрунтовувалася відходом проводу УНДО від засад політичної платформи, його переходом на антирадянські позиції. У статті “Нова стадія старих спорів”, опублікованій 1 квітня 1927 р. в петрушевичівській газеті “Український прапор”, стверджувався факт розколу в УНДО і обґрунтовувалася необхідність відновлення колишньої Трудової партії, організаційним центром якої була “Рада”. Головною засадою політичної платформи нової партії стала теза про об’єднання західноукраїнських земель з радянською Україною, яке уявлялось як “об’єднання двох державних одиниць на засаді тих чи інших правно-державних умов, оскільки “Велика об’єднана Україна з причин географічних, історико-політичних і економічних може виникнути лише як держава федераційна в союзі з іншими державами, які повстали на руїнах царської Росії” [VII, 13].

Курс ундовської лівиці на остаточне розмежування і створення нової політичної організації знайшов своє логічне продовження 15 травня 1927 р. на зборах групи “Рада”, де було утворено Українську партію праці (УПП) з чітко вираженою радянофільською платформою. У політичній частині прийнятої

платформи зазначалося, що “партія змагає до злуки всіх українських етнографічних земель в одній державі, без огляду на таку чи іншу розв’язку правно-державного і суспільно-політичного устрою” [VII, 26].

УПП визнавала Радянську Україну “здобутком визвольної боротьби українського народу і таким здійсненням його стремління, яке є підставою для повного завершення початкової політичної мети українського народу, що послідує через розбудову цієї держави та з’єднання з нею прочих українських земель” [VII, 27]. Партія праці вважала, що для втілення державної незалежності не можуть бути на перешкоді ніякі питання про форму державного устрою. Радянську Україну було оголошено українським державним П’ємонтом, а тому “в загальнонаціональному інтересі є поспособляти її розвитку, вже там вибраним шляхом”. Оформлення суспільно-політичного ладу на західноукраїнських землях після здійснення ідеї соборності мало підпорядкуватись “тим суспільно-державним формам, які будуть зреалізовані і прийняті на Великій Україні в момент з’єднання” [10, 28 – 29].

Проблема ставлення УНДО до радянської України дістала своє продовження після виборів 1928 р. до польського сейму і сенату. Голова партії Д. Левицький у двох виступах 30 травня 1928 р. на пленарному засіданні сейму і на засіданні парламентської комісії закордонних справ підкреслив засадничо негативне ставлення націонал-демократів до більшовицької диктатури на Україні, звернув увагу на “затяту боротьбу, яку веде наш народ за політичну свободу, за незалежнення від Москви”. Він висловив упевненість у неминучому розпаді СРСР, розцінив УСРР як “останній етап остаточного розриву України з Союзом” [4, 1].

Пояснюючи політичну позицію УНДО з цього приводу, Д. Левицький заявив: “Ми висунули концепцію віри у власні сили народу, і ми є глибоко переконані, що сам український народ стихійним здвигом своїх могутніх внутрішніх сил доведе до розриву з Москвою, скине з себе московську супрематію, вибере собі такий державний устрій, який відповідає його суто демократичній структурі, а тоді допоможе й своїм землякам поза його державними кордонами”. Разом з тим голова Українського

клубу категорично висловився проти будь-якої інтервенціоністської політики, яка мала би штучно прискорити здобуття державної незалежності на Наддніпрянщині [4, 1].

Д. Левицький зазначив також, що УНДО у боротьбі за досягнення своїх державно-політичних цілей застосовуватиме виключно легальні демократичні засоби, при цьому використовуватиме будь-які можливості, аби “заявити цілому світу про слушність нашої національної панукраїнської справи, протестувати проти екстермінаційної політики, яку ведуть проти нас польські уряди” [4, 1].

Якщо на III з’їзді УНДО 24 – 25 грудня 1928 р. позиція щодо ставлення до радянської України не зазнала змін, то на засіданні Народного Комітету УНДО 29 листопада 1929 р. вперше була відкрито заявлена антирадянська позиція партії у зв’язку з оголошенням ліквідації на Наддніпрянщині репресивними органами в листопаді 1929 р. так званої Спілки визволення України, арештами української інтелігенції. Політичні репресії в радянській Україні викликали бурхливу реакцію українців у Польщі і в світі. 14 листопада 1929 р. Український клуб у спеціальній заяві засудив більшовицький терор над українською інтелігенцією, селянами і робітниками. 21 листопада 1929 р. українська молодь провела демонстрацію протесту перед радянським консульством у Львові. Антирадянські демонстрації українських студентів пройшли в Кракові, Вільно, Варшаві, Відні, Парижі, Берліні, Брюсселі, Антверпені, Льєжі та інших містах.

На засіданні Народного комітету УНДО 29 листопада 1929 р. основною темою дискусії стали події в радянській Україні. Три з восьми резолюцій були присвячені масовим політичними репресіям на Наддніпрянщині. Засудивши комуністичний режим, Народний комітет висловив протест “проти червоного наступу московських комуністів на український національний рух, проти переслідувань українських учених і діячів культури, проти арештів українських селян і робітників... а також проти грабіжницької політики і руйнівного експерименту в галузі сільського господарства, який цілковито руйнує добробут українського села, а тим самим підриває

існування всієї української селянської верстви, яка є фундаментом українського народу” [10, 46 – 47].

Народний комітет УНДО різко засудив діяльність західноукраїнських радянофілів, які під прикриттям українського патріотизму намагалися “усправедливити московсько-більшовицькі репресії українських національних діячів на Великій Україні і беруть в оборону всю комуністичну колоніальну політику на Україні” [10, 47].

Отже, в політиці УНДО в 1920-х рр. ставлення до радянської України еволюціонувало від визнання останньої етапом до соборної незалежної української держави у 1925 р. до засудження комуністичного режиму в 1929 р. Причиною краху радянофільської орієнтації у провідній українській партії було поступове утвердження тоталітаризму в УСРР наприкінці 1920-х рр. Стратегічні цілі УНДО і КП(б)У були кардинально різні: якщо перша прагнула здобуття соборної незалежної української держави і шукала для реалізації цієї мети союзників на Наддніпрянщині, то друга намагалася використати радянофільські тенденції для розколу УНДО, підпорядкування його своїм цілям. Проте УНДО історично передбачливо декларувало орієнтацію на українські національні сили на Наддніпрянщині, що мали віддати на всіх українських землях суверенні права українському народові.

Перспективи подальшого дослідження – з’ясування діяльності партій у формуванні національної ідеї.

I. Центральний державний архів громадських об’єднань України (далі ЦДАГОУ). – Ф. 1. – Оп. 16. – Спр. 1.

II. ЦДАГОУ. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 225.

III. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі ЦДІАУЛ). – Ф. 344. – Оп. 1. – Спр. 29.

IV. ЦДІАУЛ. – Ф. 581. – Оп. 1. – Спр. 35.

V. ЦДІАУЛ. – Ф. 581. – Оп. 1. – Спр. 179.

VI. Державний архів Івано-Франківської області. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 492.

VII. Biblioteka Narodowa (Warszawa). – Zespół UNDO. – Mf 75611.

1. Зайцев О.Ю. “Орієнтація на Схід” в українському національно-державницькому таборі Галичини (1920-ті рр.) // Четвертий

міжнародний конгрес українців. Історія. Ч. II: XX століття. – Одеса – Київ – Львів: [Б. в.], 1999. – С. 499 – 505.

2. Кугутяк М. В. Історія української націонал-демократії (1918 – 1929). – Т. 1. – Київ – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – 536 с.

3. Левицький Д. Ще про наше становище до радянської України // Діло. – 1925. – 21 лютого. – С. 1 – 2.

4. Левицький Дмитро. Промова 30 травня 1928 р. на пленарному засіданні сойму // Діло. – 1928. – 1 червня. – С. 1 – 2.

5. Павлюк О.В. Радянофільство Є. Петрушевича: переконання чи вимушеність // Укр. істор. журн. – 1997. – № 4. – С. 92 – 113.

6. Тисяча років української суспільно-політичної думки: У 9-ти томах. – Т. VII (20-ті – 40-ві роки XX ст.). – К.: Дніпро, 2001. – 440 с.

7. III Народний З'їзд УНДО в днях 24 і 25 грудня 1928. – Львів: Б. в., 1929. – 186 с.

8. Федорців Ф. Становище до радянської України // Діло. – 1924. – 2 грудня. – С. 1.

9. Цегельський Л. До питання про орієнтацію // Український прапор. – 1920. – 20 січня. – С. 1 – 2.

10. Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za październik, listopad i grudzień. – Warszawa: B. w., 1930. – 125 s.

11. Tomczyk R. Ukraińskie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne 1925 – 1939. – Szczecin: Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica, 2006. – 336 s.

Игорь Соляр. Советофильские ориентации Украинского национально-демократического объединения (УНДО) в 1920-х гг. В статье анализируется отношение наиболее влиятельной украинской партии межвоенной Польши – УНДО к советской Украине, эволюция ее политической программы, а также позиция УССР относительно деятельности украинских партий Западной Украины. Стратегические цели УНДО и КП(б)У кардинально отличались. Доказано, что причиной крушения советофильской ориентации национал-демократов стало постепенное утверждение тоталитаризма в УССР в конце 1920-х годов.

Ключевые слова: Украинское национально-демократическое объединение, советофильство, Украинская социалистическая советская республика.

Igor Solyar. Sovietophile Orientations of the Ukrainian National Democratic Union (UNDO) at the 1920ths. The article

deals with the attitudes of the leading Ukrainian party of interwar Poland to the Soviet Ukraine, evolution of the political program of UNDO, and also position of the Ukrainian SSR on the activities of Ukrainian parties of Western Ukraine. Strategy of UNDO and CP(b)U were cardinal different. It is proved that gradual strengthening of totalitarianism in the end of the 1920ths years in the Ukrainian SSR caused decline of national-democrats Sovietophile orientation.

Key words: Ukrainian National Democratic Union (UNDO), Sovietophilism, the Ukrainian Socialist Soviet Republic.